

UKRAINISCHE ANNALEN FÜR POLITIK, LITERATUR UND KUNST
 ANNALES UKRAINIENNES DE POLITIQUE, DE LITTÉRATURE ET D'ART
 THE UKRAINIAN ANNALS OF POLITICS, LITERATURE AND ART

ЛІТОПИС

ПОЛІТИКИ, ПИСЬМЕНСТВА І МИСТЕЦТВА

ТИЖНЕВИЙ ОГЛЯД ПІД РЕДАКЦІЄЮ
 С. ТОМАШІВСЬКОГО

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО“ В БЕРЛІНІ

×

Книжка I

Субота, 16-го лютого 1924

Зшиток 7

Містить:

ПОЛІТИЧНА ХРОНІКА	97
ЩЕ ПРО ГАЛИЦЬКУ ТРАГЕДІЮ	98
З ЧОГО ЖИВЕ ПОЕТ — Проф. др. Макса Й. Вольфа	101
ТЕОФІЛЯ РОМАНОВИЧКА — Богдана Л.	102
УКРАЇНСЬКІ СПРАВИ 1649 ПО „ФРАНЦУЗЬКІЙ ГАЗЕТІ“ — І. Борщака	104
ЗАОЧНА ОСВІТА — Проф. В. Коваля	105
ФЕЛІКС ЛЮШАН — З. Кузелі	107
ТЕАТРАЛЬНА ХРОНІКА — О. Г.-Л., З. К.	108
MISCELLANEA	108—109
МУЗИЧНА ХРОНІКА — А. Рудницького	109
МІЙ РІДНИЙ КРАЙ — Василя Некрасевича	110
VIOLA TRICOLOR — Теодора Шторма — (Кінець)	110

Образковий додаток (з сучасних жіночих мод)

„Ukrainske Slowo“

Buch- u. Zeitungsverlag G. m. b. H.

Berlin-Schöneberg

Hauptstraße 11 Tel. Stephan 1445-46

Приймається передплата на 1924-ий рік
на новий ілюстрований тижневик видання
„Українського Слова“ в Берліні п. з.

ЛІТОПИС

політики, письменства і мистецтва

під редакційним проводом С. ТОМАШІВСЬКОГО

„ЛІТОПИС“ не служить жадній політичній партії, ні жадній доктрині, натомість змагає до поглиблення і поширення української національної думки й культури шляхом основного самопізнання, поважної критики та систематичного познайомлювання читачів з головними проявами політичного й культурного життя західного світа. Виходить кожної суботи.

ЗМІСТ 1-го ЗШИТКА:

Епілог Мирової Конференції. Чотирнадцятий Березня. Українізація Наддніпрянщини. Гійом Левассер де Боплан — І. Борщака. Ретра — З. Кузелі. Легенда — Б. Лепкого. Рідний Улик — Р. Кіплінга.

ЗМІСТ 2-го ЗШИТКА:

Чорний рік в історії Німеччини. З галицької трагедії. У народу діичної мудрости в політиці. Руїна європейської цивілізації? — І. Кривецького. Марко Вовчок — Б. Лепкого. Російські історичні журнали в 1922—1923 рр. — І. Кривецького. Культурне життя Радянської України в 1923-ім р. — Л. Волоха. Рідний улик — Р. Кіплінга. На Святий Вечір — Б. Лепкого.

ЗМІСТ 3-го ЗШИТКА:

Політична хроніка. За рідну школу. Ватрослав Ягіч — З. Кузелі. Відродження національно державної думки в українській історіографії — І. Кривецького. Державоспосібність української демократії. Отто Бравн — Б. Лепкого. Музична культура — З. К. Тростина — А. де Віні. З тихих драм великого міста — Б. Л.

ЗМІСТ 4-го ЗШИТКА:

Гайнріх Гайне посередником між Німеччиною і Францією — Проф. др. Макса І. Вольфа. Щоб бути нацією. Арне Гарборг — Богдана Лепкого. Історик і сучасник — Ів. Кривецького. Біда з назвами. Літературна мова малих народів. „Ся“ — Володимира Бирчака. Viola Tricolor — Теодора Шторма.

ЗМІСТ 5-го ЗШИТКА:

Бісмарк і Україна. Совітський авторитет — Р. П. Гуго Гофмансталь — Ф. Чірна. Музей і бібліотека тов. „Просвіта“ в Ужгороді — В. Залозецького. Ганаки — З. К. Українські таборів часописи у Німеччині — З. Кузелі. Мадам Троцька — А. Аверченка. Viola Tricolor — Теодора Шторма.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

	в Німеччині	в Америці	в инш. краях Європи
на $\frac{1}{2}$ року . . .	М. 6,00	Дол. 2,25	Фр. ш. 9,00
на $\frac{1}{4}$ року . . .	М. 4,00	Дол. 1,50	Фр. ш. 6,00
поодинокий зшиток	М. 0,35	Дол. 0,15	Фр. ш. 0,50

На бажання висилає адміністрація ч. 1 на показ безплатно

Гроші й матеріяли слати на адресу:

Verlag „Ukrainske Slovo“, Hauptstr. 11, Berlin-Schöneberg

У Галичині передплату приймає представник „Українського Слова“ Іван Рудницький: Львів, ул. Тарновського, ч. 7. — Передплату у Чехословаччині проситься висилати на нашеkonto в Živnostenska Banka v Praze. — В Ужгороді „Літопис“ можна дістати в книгарні „Тиса“.

Рукописи і листи у редакційних справах посылати: Berlin - Schöneberg, Hauptstraße 11
Право передруку застережене — All articles are copyrighted

Політична хроніка

ЛОЙД-ДЖОРДЖ любить, неначе оперова артистка або фільмова зіезда, щоб його імя лунало по світі. Коли Бритійцям стало за-богато його спасання Європи і світа при помочи конференцій і дипломатичних нот, та коли вони спонукали його передати провід імперії в інші руки — він, замість віддати останки своєї життєвої енергії гольфовому спортові, залив головні європейські й деякі американські органи повіню статей про актуальні політичні справи, особливо горячо побиваючи версайський трактат — свою рідну дитину, та президента Поенкаре — свого спільника по батьківстві; сього останнього за те тільки, що він, разом з іншими Французами, намагається серіозно трактувати згаданий трактат, а не так як Лойд-Джордж: вчора любив, сьогоді забув...

Та й сі вияви його доброго гумору, після одного року, проїлися людям. Не тільки видавці газет, а й публіка перестали цікавитися його статтями, де було чимало дотепу, а мало думки. Новий британський уряд, якому Лойд-Джордж наперед робив велику рекламу, не платив тим самим добром амбітному старикови... В такій розпучливій ситуації мусів Лойд-Джордж чимось звернути увагу світа на себе, і таки доконав сього. Цілі три чи чотири дні весь світ стояв під вражінням сензаційних розоблачень Лойд-Джорджа про „тайну умову Вільсона і Клемансо 1919-го р.“ щодо окупації лівого боку Рену. Та ще сензаційна вістка не добігла до всіх місць свого призначення, як уже здогонила її друга — що се тільки плід буйної уяви і слабкої пам'яті Лойд-Джорджа.

Se non è vero, è ben trovato; хоч і не правдиве, а дотепне. Дійсно, що може бути пікантнішого як тайна політична умова між американським доктринером, ворогом усякої „тайної дипломатії“, а цинічним політичним практиком, — на конференції, що мала відкрити нову еру благоденства між людьми, поза спиною найблизших товаришів перемоги? Вся вістка показала неправдива. Ціла справа зводиться до того, що Клемансо „переконав“ наперед Вільсона, а потім Лойд-Джорджа у справедливості французьких домагань... Сей останній так уже забув свою ролю на мировій конференції, що прочитавши протокола її увірив, що впав на слід незваної йому досі тайної дипломатії, та осмішив себе.

В дійсности, як хто зпантеличив мирову конференцію 1919-го р., то не Вільсон, що по своїм силам обстоював свої „принципи“ і під напором партнерів здавав одну позицію за одною; і не Клемансо, що завсіди був вірний своїм ідеям і своїм ділам; — а тільки Лойд-Джордж, своєю безпринципною еквілібристикою.

Се-ж від нього самого походить звісний анекдот про Вільсона, характеристичний не тільки для сього, а й для самого автора. Уявіть собі, говорив він, який упрямий сей президент: шість днів переконував я його і з ледвою бідою переконав, що біле є чорне; кілька днів пізніше, в шести годинах я не міг його переконати, що се не так, що річ мається навпаки, так як він зразу думав...“ В таких обставинах, що путнього могло вийти з мирової конференції? Зокрема, західно-українські землі мусять дякувати за свою долю в першу чергу Лойд-Джорджу.

БЕНЕШ, міністр закордонних справ Чехословаччини, подав 6-го с. м. парламентарній комісії exposé про міжнародне становище держави. За п'ять літ своєї діяльності на сім уряді, Бенеш успів виробити собі політичне імя, що переростає міжнародне політичне значіння чехословацької держави. Інтелігентний, прозорливий, тактовний, та при всім повний ініціативи й діяльності — він цінений, як першорядна дипломатична сила, всіми європейськими кабінетами. Доказ — що не тільки у великих державах є плодovита земля під визначних політиків; побіч Греції і Сербії станула Чехословаччина. Тому не диво, що до голосу д-ра Бенеша прислухувалася вся Європа.

Його промова розвіяла наперед одну з останніх політичних легенд, буцім-то він недавно виступав у ролі маклера між Францією і Совітами. Показується (згідно з нашим поглядом у 3-ім числі), що Бенеш не належить між оптимістів щодо сучасного режиму в Росії і не вірить у жадні заповідані користи, політичні й господарські, з визнання Совітів, хоч і не є принципово противний такому визнанню; торговельну умову з ними Чехословаччина має вже здавна.

Про союз з Францією, підписаний 25-ого м. м., заявив Бенеш, що в ньому, окрім оголошених пунктів, нема жадних тайних постанов, зокрема військового характеру; що він має тільки одну мету — удержати status quo сучасного політичного систему в Європі. Сьому можна цілком вірити: політична доля Чехословаччини нерозлучно звязана з удержанням сього систему, утвореного мировою конференцією в Парижі; вона з ним прийшла на світ, та впала-б або основно захиталась би з переміною його. Тому-то не диво, що ся молода держава старається скріпити своє становище сією міжнародних умов і політичних союзів з тими, що так само як і вона заінтересовані в удержанню status quo.

Заперечив також міністр рішучо поголоскам, буцімто Мала Антанта, наслідком югославянсько-італійського трактату, попала у критичне становище; що буцімто сей трактат був для нього самого великою несподіванкою й ударом. І знов нема найменшої підстави не вірити йому. За-багато спільних інтересів між державами Малої Антанти, щоб роздувати можливі суперечності! Той сам принцип доторкає і взаємин з Польщею. У нас, Українців, помічається нахил прибільшувати польсько-чеські суперечності і висновувати з них фантастичні комбінації на найблизшу будучину. З exposé виходить м. ин., що причина оставання Польщі поза Малою Антавтою лежить більше по польським боці, а не навпаки. Під адресом Польщі сказав міністр: „Порозуміння буде тим тяще, чим активніше виступить нова Росія в європейській політиці.“ В сих словах скривається пояснення тих причин, що здержують Польщу від приступлення до М. Антанти.

КАРПАТСЬКА РУСЬ стоїть на передодні виборів — не в автономний сойм, який по міжнародним постановам належить їй, а тільки у праський парламент і сенат. Доси жила ся країна щось неначе в умовах абсолютизму; тепер державний закон з 1920 про вибір і склад загально-державних законодавчих установ, посольського дому і сенату, розтягається і на неї: руські послы з автономної території появляться у Празі.

Який буде склад руського заступництва, се при партійнім хаосі за Карпатами трудно вгадати; та який він і не був би, то два національно-політичні питання без сумніву об'єднують усю репрезентацію: питання дійсної автономії і питання границь. Щодо сих останніх, то поза К. Русю мало хто знає, що приблизно $\frac{1}{3}$ української території, все на захід від р. Уга, не входить у склад „автономної“ провінції, тільки призначена на утоплення в чесько-словацькій більшості. Ось де незагоєна рана українсько-чеських взаємин! Не заслонить її корупція ширена між українськими емігрантами в самій Чехії.

ТАТАРСЬКІ ВІСТИ з Московщини не переводяться. Хоч би й як критично ставитися до них, то вони за довго тривають і за часто поновляються, щоб їх ігнорувати цілком. Es muß doch etwas faul sein im Staate Dänemark. Що саме діється там? Може бути що Троцький найлояльніша людина у світі, а червона армія найбільше дисциплінована; може бути що в Совпаркомі і всяких інших комах панує згода; може бути що нове визнання Совітів дещо зміцнить їхнє становище, а деякі далекі вигляди на закордонну позицію згальванізує ще раз їхній господарський організм і полатає фінансове безладдя; та одного певно бракує в Росії, такого чого не легко набути. Себто авторитету; морального і політичного; серед упривилейованих і серед мас. Останній авторитет пішов з Ленином до гробу. Як він витворився і на чому оснований, се неважно; досить того, що він був, що коло його особи творилася легенда — необхідна на Сході для виконання влади. І криза політичного авторитету належить між

найтящі. Як його віднайде совітська Росія? І чи взагалі віднайде його? Отсе питання: бути — не бути для сучасного режиму. То-ж кожного дня можемо почути про несподівані події на Сході.

Ще про галицьку трагедію

Пощо довго лаяти минуле, якщо се не має принести позитку сучасному? Будущини ради, не треба побоюватися жадного зусилля, щоб зарадити сучасному нещастю. (Тукидидес)

НАША стаття „З галицької трагедії“, у 2-ому зшитку „Літопису“, викликала незадоволення „Діла“. В огляді преси, під заголовком „Хто є винувником лиха?“, у 27-ім числі с. р., подає воно другу частину статті — ту що обговорює роль преси в останніх роках галицько-української політики — і приточує до сих виписок свої полемічні замітки. „Діло“ признає згори, „що багато слушности містять у собі стрічки „Літопису“, а радше (?) його редактора,“ одначе жаліє над сим, що той редактор буцімто „відповідно не розміщує світла і тіней“, може несвідомо, а може свідомо... Далі протестує воно проти мірвання сучасної української преси передвоєнною мірою (а якою?); перечить, буцімто українське громадянство Галичини бере 99,99% своєї політичної мудрости з своєї преси; натомість упевняє, що „99,99% громадянства сьогодні черпає свою політичну мудрість не з преси, тільки з поголосок, чуток, нашіштувань, або з мутних джерел такої преси“, якої перед війною у нас не було“ (й ось таки порівняння з ранішими часами!); закидає, що буцімто й „Літопис“, чи його редактор, приєднується до тих нових органів преси, що „тільки те й роблять, що сіють недовіря до „Діла“, деякі навіть з наказу і за спонукою людей, яких народ виніс був на найвищі щаблі“. І якщо громадянство навчилося нетерпимости, некритичности, фразерства і нещирости в політичних питаннях, то — на погляд полеміста — не від самого таки „Діла“, а від тих чинників, „які взяли на себе обовязок дипломатично виграти галицьку справу на міжнародній арені, які фактично вели галицьку політику до 14-ого березня, і які тепер стають на голові, щоби дальше задержати в своїх руках провід нашої політики, не тільки за границею, але і в краю“, і тому, мовляв, докори треба звернути в їх бік, а не в бік „Діла“, яке було тільки „посередником“ у навчанню нетерпимости, некритичности і т. ин. Перемішавши сим способом питання відповідальности за означену політичну акцію з питанням політичного виховання громадянства пресою — „Діло“ складає всю вину за сьогоднішній стан преси тільки „на тих, які а) ту пресу всіми способами терроризували, або б) ігнорували її тоді, як ще був час остерегти громадянство від обману, самодурства і дурних учинків“.

В сім місці кінчиться оборона „Діла“, а починається наступ на редактора „Літопису“. Бо під винуватцями категорії б) воно розуміє в першій мірі С. Томашівського. Він, мовляв, належить до тих, „які були, або повинні були бути в курсі справи і які — на жаль — мало виявили чесности, прозорости, контролі, крити-

цизму і реалізму в національній політиці; не тільки не проявили вони ініціативи задля остороги громадянства... але навіть і тепер не мають цивільної відваги зробити того з відкритим шоломом... висловити свої думки відкрито і ясно, тільки обходять поза плоти тай поза огороди"... Се останнє бачить полеміст „Діла“ в афоризмі „Війна і мир“, уміщеним зараз за статтею „З галицької трагедії“, який буцімто заступає думку автора сеї останньої, та кінчить словами: „Смутком віє від такого в'яснювання наболілих питань.“

* * *

Ось короткий та вірний зміст відповіді „Діла“. Чи треба вимовнішого образка занепаду нашої преси? Або нагляднішого доказу, як мало користають деякі люде з власного досвіду? Се-ж очевидне нерозуміння свого основного завдання і свідоцтво моральної безсильности, якщо не чого гіршого, коли велиться вірити, що старий поважний орган громадської думки, остаючи безпереривно в тісному звязку з громадянством, мусів буцімто упасти невинною жертвою нездарности чи недобросовісности одиниці чи малого гуртка одиниць за кордоном, відорваних від українського громадянства, хоч би й під шумною назвою „уряду“. Чи не було першим і найголовнішим обовязком якраз чесної преси не допустити до такого ненормального стану? Національна преса — се-ж народна совість, якій не до лиця поза ображеної дівочости. — Коли „Діло“ й досі не розуміє сього, то можна зневіритися в його будучині.

Щодо закидів, обернених в бік „Літопису“, мусимо з усею енергією запротестувати проти твердження, буцімто він „не вагається висловити свої думки відкрито і ясно, тільки обходить поза плоти та поза городи“. Невже наші замітки про „Діло“ були ще замало „відкриті і ясні“? Як там „плоти й городи“? Се очевидна нетактність, коли один часопис, щоденний, присвоює собі право диктувати другому, тяжневому, на які теми йому писати! „Літопис“ пише — у межах спроможности — про се, що уважає актуальним, корисним або інтересним; пише тоді, коли уважає відповідним; одначе завсіди пише достаточо ясно і відкрито, щоб інтелігентний і добросовісний читач міг зрозуміти. У статті „З галицької трагедії“ сказано виразно, що про „фактичні помилки нашої національної політики в останніх 5—10 роках“ говоритимемо при іншій нагоді, та сим разом обмежилися до заміток про одну з основних причин безуспішности нашої політики — про пресу, саме з приводу розпучливого новорічного крику „Діла“. Чи можливо поставити справу ясніше і відкритіше? В таких обставинах, добачувати в афоризмі „Війна і мир“ той тин, за який буцімто ховається боязький автор, може хиба зла воля. Хто переглядав „Літопис“, той знає, що всі міщені в ньому афоризми більшменш підходять до обставин нашого національного життя (на те й виписано їх!); а хто лиш знайомий з редакційною технікою, знає також, що рішаючий голос про те, чи треба покористуватися афоризмовим запасом (він здавна готовий і зложений), має не так редактор як метрампаж. І так зправди було при 2-ім зш. „Літопису“.

Що тоді вибір упав на „Війну і мир“ і що зміст сього афоризму припадково достроївся до першої частини статті „З галицької трагедії“ — частини „Ділом“ навіть незгаданої — то наша редакція хиба заслужила за се признання, а не низької інсинуації з боку львівської посестри. Очевидний знак морального занепаду нашої преси.

* * *

На сьому ми могли-б закінчити цілий випадок з „Ділом“ і полишити читачам остаточну думку про нього. Та на-жаль, у полеміці львівського дневника є ще один важкий закид проти редактора „Літопису“. Він, мовляв, не тільки тепер не має цивільної відваги виступати з відкритим шоломом (що за неустрашений лицар написав таке, де його лице?); він також один з тих „наших дипломатів, які були і повинні були бути в курсі справи і які на-жаль... не проявили ініціативи“ в боротьбі з лихом, „ігнорували пресу тоді, як ще був час остерегти громадянство від обману, самодурства і дурних учинків.“

Закид „Діла“ (не можна сказати, щоб він був дуже ясний і відкритий) треба розуміти так, що редактор „Літопису“ — ні в часі коли він був на службі української національної політики (себто до 1921), ні потім вийшовши з неї, хоч був чи повинен був бути „в курсі справи“, — своїм ігноруванням преси і браком ініціативи не остеріг громадянства тоді, поки був ще час та сим способом став співвинуватцем за катастрофу 14-го березня. Се такий важкий закид, що наш редактор приневолений просити у своїх читачів вибачення за впровадження в дискусію деякого особистого елемента (річи — самому йому дуже осоружної й завсіди унікальної); та, як зараз побачимо, за особою тут ховається одна доси незнана сторінка найновішої історії галицьких Українців, яку в цілости писати тут не місце, та й поминути вже неможливо.

* * *

Почнемо „відкрито і ясно“ без „плотів і городів“: Докір „Діла“ зроблений mala fide, недобросовісно. На-скільки він спрямований проти „урядової“ діяльности нашого редактора, поки він був у „дипломатичній“ службі, то всякому звісно, що культурні звичаї не дозволяють урядовцви забігати у пресу, щоб остерігати громадянство від наслідків урядової політики, а колиб так було, то се була-б анархія. Звісно, кождий громадянин у подібнім становищі, коли він не безхарактерний кар'єрист і задоволений жолобник, має не то право а й моральний обовязок виявляти свої погляди, помічення, поради й остороги, одначе тільки і виключно по адресу своїх урядових зверхників. І кождий громадянин у подібнім становищі, коли тільки він почуває у собі крихітку моральної відповідальности за вчинки тої національної влади, у службі якої він остає, не оставатиме на своїм уряді, коли переконався, що він не в силі змінити даного погубного політичного напрямку.

Чи наш редактор, будучи в урядовій службі, користувався тим своїм правом і сповняв той

свій обов'язок, про се редакція „Діла“ може докладно не знати, та все-ж таки тільки відомо їй, щоб удержатися від легкодушних інвектив (пригадаємо хочби лист нашого редактора до „Діла“ з 15. VIII. 1923). Не входячи у справу 2¹/₂ літнього відношення до зверхнього уряду (про се можуть чимало сказати архиви), фактом є, що наш редактор уступив із служби (окрім д-ра Панейка, мабуть чи не одинокий з усіх Галичан добровільно), коли по довгій досвіді переконався, що з одного боку дотеперішня політична тактика урядових сфер мусить неминучо довести до катастрофи, а з другого — що нема вже найменшого вигляду вплинути на зміну сеї фатальної тактики. Значить, коли докір „Діла“ був спрямований проти колишньої урядової діяльності нашого редактора, то він цілком неоправданий.

Та, може бути, „Діло“ мало на оці здержливе становище нашого редактора після його виходу із урядової служби в 1921-ім році? Воно-ж пише, що й сьогодні „Літопис“ ховається поза тини й городи... Так, пише, одначе знає, що неправду пише. В дійсности, наш редактор не поминув жадної нагоди, яку тільки зустрічав у своїй емігрантському життю, щоб не остерегти — поки був час — нашого громадянства від наслідків політичного засліплення; коли се йому не вдалося, то се вже буде чиясь інша вина — вина самого громадянства, а в першій мірі його львівської преси. Приїхавши з Лондону в липні 1921, він старався говорити з усіма важнішими земляками, в першу чергу урядовими, та — з усею обережністю і потрібним тактом — з'ясовував дійсне наше становище, остерігав від злуд і неминучих потім наслідків, розвивав свої погляди щодо зміни тактики і т. ин. І який був успіх? Одні, неначе загіпнотезовані, слухали і ні дрібки не розуміли; інші розуміли і злорадно усміхалися, що позбуваються невігідного урядовця і товариша; інші погоджувалися і притакували, одначе вмивали руки, бо мовляв нічого самі не вдіють; знов інші, зміркувавши в чому діло, втікали від розмови; а були й такі, що ловили кожне слово, щоб із власними додатками подати донос до „рішючих чинників“. В таких обставинах, наш редактор переконався скоро, що з урядовими особами, до краю здеморалізованими, не договориться ні-до-чого; тому сподівався знайти більше зрозуміння серед не-урядових кол нашої еміграції, головно членів Національної Ради, настроєних переважно опозиційно до уряду. Та й тут помилився. З жахом побачив він, що ся опозиція закидає своєму урядови гріхи діаметрально противні тим, якими сей зправди грішив: уряд, мовляв, за-мало принциповий, за-надто угодовий, через-край нерішучий і т. ин. Коли сі панове почули, що наш редактор повернув з Лондону і нічого не говорить про те, щоб Европа не мала жадної іншої жури й амбіції, як тільки негайне визнання самостійної східно-галицької державности, почали не тільки уникати контакту з нашим редактором, а просто його бойкотувати: прим. він не був ніколи прошений на збори членів Н. Ради або партійної групи, хоч він мав право домагатися того і зправди домагався. Одним словом, деморалізація і сліпота галицької еміграції була безмежна і прийшлося зараз-же махнути на неї рукою.

Громадянство в краю инакше — подумав наш редактор і старався навязати з ним нитки порозуміння; звісно, скільки на чужині се можливо. Коли почув, що хто приїхав з Галичини, старався видіти його і говорити з ним, знов з усею обережністю, одначе успіх був майже жадний. Не до увірення, а все таки правдиве, що знайшлися земляки на еміграції, зокрема урядові, які пильно дбали про те, щоб не допустити приїзжих Галичан до безпосереднього контакту з ним, і — мали успіх, не трудний при тім, бо та сама психічна хвороба, що з'їдала еміграцію, себто манія самодурства, обхоплювала і краще громадянство. Не-один земляк, остережений щодо політичного „песимізму“ нашого редактора, не спішився зійтися з ним.

Оставала листова переписка і преса. Перша була дуже трудна з огляду на польську цензуру; а коли часом було можна обійти її, то часто не діставалося жадної відповіді, часом тільки загальні фрази, а в найліпшій разі відзив такого характеру: ваша правда, ми самі відчуваємо, що летимо у пропасть, одначе не можемо инакше говорити і робити, іменно з огляду на прилюдну опінію, на настрої і т. ин. А самодержавним керманічем громадської опінії було тоді — „Діло“. Розказують прим. таке, що редактори його, на політичних нарадах, висловлювали не-одну критичну і здорову думку, одначе ніколи не висказували її в часописі, тільки навпаки творили ілюзії, підхоплювали всі можливі поголоски, чутки і нашіптування з усяких мутних джерел і годували ними громадянство до самого останка — до 14-го березня, а навіть ще довше.

* * *

В таких обставинах: що мав почати громадянин, з національно-політичною совістю? Написати й видати політичну студію, критичні спомини то-що? Українська преса убила-б була се мовчанкою і громадянство не мало-б жадної безпосередньої користі. Скласти сензаційний памфлет в роді *J'accuse...*, ударити на уряд, викликати реакцію у громадянстві, спонукати до ратування останків? Редактор „Літопису“ признається, що така думка кількома наворотами виринала в його голові, та кожним разом він покидав її і — не помилився. Коли все громадянство, з малими виїмками ціле від гори до низу, з виключної вини його провідних сфер, з окрема з вини його преси, було так тяжко психічно хоре, то не одна, а й пять брошур було-б не уздоровило його. Воно сліпо вірило, не то в необхідність і можливість, а в близьке і певне здійснення галицької державної самостійности — у річ, для кожного нормально думаючого політика в даних обставинах абсурдну і нездійсниму. Коли-ж, після такого революційного виступу одиниці чи гуртка, прийшов би був той-же самий 14-ий березня (що з огляду на змарнований довгий час було дуже правдоподібне), або кожда інша, навіть корисніша розв'язка галицької справи (автономія, міжнародний статут, федерація і т. ин.), то всі почитателі безоглядної державної ідеї, в першій мірі преса, не були-б сказали: сю не в дачу спричинила зрадлива

акція тих а тих людей? Дехто дожив сього і без усякої акції. Ні, се божевілля мусіло дійти до краю, щоб стати Schulbeispiel-ом для нових поколінь.

* * *

Се велике непорозуміння, в самих основах власного звання, коли „Діло“ докоряє приватну людину за ігнорування преси. Невже не було обов'язком його самого інформуватися про стан нашої справи за кордоном не у самих тільки урядових колах? „Діло“ знало прим., що Панейко уступив, що Томашівський уступив; чи воно спитало кого з них, яка були причина уступлення, який їхній погляд на нашу справу, що вони думають про найблизшу будучину і т. ин.? Ніколи, бо се воно ігнорувало нашого редактора, а не навпаки!

Ставши політичним редактором „Українського Слова“ в Берліні, наш редактор не закривав своїх думок і поглядів перед широким громадянством; вони були доступні й „Ділу“. Та чи воно відгукнулося коли на них? Ніколи. Пізніше, вибір із статей „Українського Слова“ вийшов окремою книжечкою, а з неї дехто з читачів (як знаємо з досвіду) дійсно вичитав остерогу громадянства. А як поставилося „Діло“ до сього видання? Воно з'ігнорувало його... Не тільки ігнорувало. Воно радо містило кожду напасть на автора, політичну і не-політичну. Не зважаючи на се, він задовольнив бажання одної людини (з поза редакції) і став на якийсь час співробітником „Діла“, однак мусів при тому приймати застереження, що не буде писати про українські, зокрема галицькі, політичні питання. Та й у сих тісних межах співробітництво не протяглося довше трьох місяців... І ні тоді, ні раніше, ні опісля він не дістав з ред. „Діла“ жаднісенького письма, жадної пропозиції, жадного запиту, жадної інструкції. Ах, вибачайте! Будучи в м. травні у Львові, наш редактор одержав пропозицію написати статтю про... знесення панщини в Галичині, і — відмовив. Мабуть чи не се дало тепер привід „Ділу“ нарікати на ігнорування його й не остерігання громадянства.

* * *

Щодо остерігання. Про ріжні остероги нашого редактора зперед 14-ого березня може дійсно не знає львівський орган, коли не цікавився сею справою; та про одну, після 14-ого березня, знає прекрасно. Наш редактор дуже горячо перестерігав, щоб не проголошувати на Народнім Зїзді т. зв. автономічної резолюції, та всі перестороги розбилися об... редактора „Діла“. А якби він тоді був послухав остероги, то тепер не було-б бойкоту і плачів...

Так виглядає „ігнорування“ й недостача „ініціативи для остероги громадянства“ в розумінню сучасної львівської преси. О, ми дуже добре знаємо, чого бажається „Ділу“! Воно хотіло-б, щоб хтось оборонив його, накидаючися на б. галицький уряд і його галицьких прихильників. Само воно не хоче чи не вміє сього зробити, і радо покористувалося-б чужими руками, та не може знайти знаряддя. Для нас, б. галицький уряд належить уже до

безповоротної історії, і тільки історично-політична критика належиться йому; ся прийде у своїм часі і на своїм місці; та тепер найважливіша справа — то уздоровлення українського громадянства від тяжкої психічної недуги і від шарлатанства його преси. В тім напрямі, „Літопис“ зробить усе, що буде в його силах.

З чого живе поет?

ЗДАВНА вже знаємо поетів, які були обережні у виборі своїх родичів і вміли прийти на світ синами богатих батьків. Ними не потребуємо займатися. Посідаючи матеріальне забезпечення, вони могли вигідно присвятитися мистецтву, робити дуже гарні вірші і віддаватися найблагороднішому ідеалізму. Блаженні! Однак вони творять виїмок. Загал поетів — це нуждарі. Якже-ж жили вони з свого мистецтва або на перекір своєму мистецтву?

Шіллер написав поему, в якій змалював поділ землі. Всі стани хапають свою частку з дїбр сього світа, лиш поет прогайнує хвилину і з'являється аж тоді, як усе вже роздане. Сам Зевес не може допомгти своєму „любимцеві“ і в заплату за це запрошує поета часто відвідувати його на Олімпі. Безперечно се дуже велика почесть, але навіть найменше вибагливий смертник не може жити нектаром і амброзією.

Правда, у класичних грецьких часах поводилось поетам ліпше. Вони виконували державні функції так само, як полководці, судді або урядники; вони були повноправними атенськими горожанами і користувалися всіми горожанськими привілеями. Невільники працювали, а пани безжурно займалися вільними званнями. Навіть інсценізацію творів брала в свої руки держава; вступ до театру не коштував нічого, ще й плачено відвідуючим за те, що вони приглядались драмі Софокля або Еврипіда. Розуміється, що театри були все випродані. Однак авторам було це байдуже, вони не потребували давати за марну плату плодів свого духа.

Щасливі часи! Але занадто гарні, щоб постійно могли удержатися. Вже у Римі поети самі мусіли дбати про себе. Було це трудне завдання, бо Римляне, сей найбільше немистецький народ світа, не журилися поезією. Щойно тоді, коли облизала їх трохи грецька культура, одиниці вважали потрібним дбати про поетів. Вони грали ролю протекторів, а поети вступали в їх службу. Не було це, правда, дуже почесне становище, проте у римського патриція, що мав у столиці палату, а над неапольським заливом величаву віллу, можна було жити і писати вірші. Ніколи не радив би Гораций товаришам-поетам держати свої твори девять літ у столиках, колиб багатий Меценас не подбав був за нього. Своему добродієві дякував він у численних віршах. Вони живуть ще сьогодні. Але проклони і нарікання, які може витиснула поетові з уст його залежність від багатого чоловіка, прогомоніли вже давно.

В блищих до нас часах лиш драматичні поети мали змогу звертатись до ширшої публики, яка платила і з якої вони могли жити. Менандр заробив своїми комедіями багато гроша; правдоподібно також Плавт, Шекспір і Молієр стали

богатими, а що найменше маючими людьми. А коли цього не можемо сказати про Лопе ді Вега, причиною цього було те, що дами з театру забирали закоханому поетові всі гроші з вистав. Зате поети не-драматики, твори котрих ходили з рук до рук у відписах, мусіли або присвячуватися своєму мистецтву як бичному званню, або іти на удержання якого-небудь князя. Данте пробував своїх сил з великим успіхом спершу в політиці, потім відбував прощу, переважно як не радо бачений гість, від одного князівського двора до другого. Його товариші мали переважно тверду натуру: за-дня писали вони урядові акти, а вечером творили вірші; подібно як німецькі майстер-зінґери сиділи цілий тиждень за лавою, щоб зате недільне пополудне виповнити поезією. Ліпше велося прованським трубадурам. Вони настроювали свої гарфи для похвал у честь високого протектора або панської протекторки. По звичаю, останні не лиш виплачували трубадурам надгороду любовю, але, скільки цього було треба, дбали і про їх матеріальні потреби. Що-правда, це забезпечення не було дуже багате: деякі трубадури мали багато любові, але зате у них були обдерті кафтани і мало що їсти.

В часах ренесансу належало до доброго тону збирати довкола себе, як можна найбільше, поетів-слуг. Італійським дворам залежало мабуть на тім, щоб перевищувати один одного у плеканню мистецтва і пишатися найзначнішими іменами. Був се золотий вік мистецтва. Яка шкода, що поетам не припало ніщо з цього золота. Аріост жив тоді на фerrarськiм дворі у Альфонса д'Есте. Князь був гордий на „свого поета“, таксамо як його наслідник пишався нещасливим Тассо, одначе поведінка протекторів з ними була гідна пожалування. Вони жили в найбільшій нужді. Аріост носився деколи з думкою переселитись у Рим, але вже при першій спробі йому не повелосся; папа (з роду Медічі!) обіймив його, поцілував в обіщок, але навіть не затримав його на вечерю!

Так велося тоді мужеві, що був признаний найбільшим поетом Італії. Що-ж мусіли видержувати поменші генії? Їхнє життя на дворах італійських князів рівналось пеклу на землі. Вони обідали в челядній комнаті та були видані безпощадно на ласку і вередливість своїх панів. Безперечно, се було почестю для поета, коли пан наділив його титулом приятеля, одначе, як пише оден з них, з сими приятелями обходилися звичайно гірше ніж з кіньми. Поезії і поетів оферовано за багато, в наслідок цього падали вони на курсі. Поетів можна було набути за дешеvu ціну і знатні пани не думали цілком платити за свого поета-слугу більше необхідно потрібної ціни.

Винахід друкарської штуки дав теоретично поетам можливість апелювати до мас, одначе у практиці багато не доставала до цього. Спершу штука читання мусіла ввійти в дальші кола, а потім ще треба було установити право накладу, яке запевнювало авторові виключне користування його духовим твором. Що помогло Сервантесові те, що він написав роман, найбезсмертніший з усіх часів? Проте він ніколи за весь час свого життя не видобувся з нужди, голоду і журби. Його вкладчик, навіть колиб був хотів, не міг йому заплатити

відповідного гонорару, тому що ніяка винагорода не могла його охоронити від передруку. Навіть коли твір поета одержав привилей князя краю, його передруковували поза границями краю, особливо в Голандії, де Данієль Ельзевір (Elzevier) управляв се чисте ремесло на велику скалю. Його видання належать нині до найбільших скарбів бібліофілів. У своїм часі допоміг він багатьом авторам до їх слави, забираючи їм зате плоди їхньої праці.

В короткім часі протектори звелось ні-на-що. Коли Корней присвятив Людвикові XIII-му свого „Полієвкта“, король упевнився наперед, що ця почесьт не сміє коштувати його ні сотика. Таким способом поетів позбавлено останньої можливости життя. Людвик XIV-ий мусів вглянути в сю справу та визначив їм державні пенсії, не хочючи резигнувати взагалі з їх благородного мистецтва. Його приклад почали наслідувати й інші краї. Приймився звичай давати потребуєчим поетам скромну ренту або державну посаду, одначе без обовязку працювати на ній. Такими стипендіями помагав собі Шіллер не-один тяжкий рік. Наші фундації для поетів, як також надгороди за найліпші твори, є останками цієї державної допомоги.

Нова журналістика дала поетам нові вигляди. Журналізм і поезія мають дещо спільного, хоч як ріжні вони по своїй суті. Прецінь поет володіє пером і тому можна його теж ужити в щоденній пресі, як не в характері політика, то рецензента або фейлетоніста. Гайнріх Гайне був першим, що виконував цей подвійний уряд, пишучи сьогодні для часопису, завтра для безсмертності. Звичайно, без тої матеріальної користи, що припала многим його наслідникам. Його сучасник Вальтер Скотт зумів ліпше використати шанси девятнадцятого століття. Він є батьком роману мас, який при справедливій оцінці духового рівня народу служить потребам читаючого загалу. Такі видання дали спрому вже Скоттові, а по нім і Дікенсові закупити величавий хутір, який сьогодні є мрією кожного автора, хоч сповнення сеї мрії лиш немногі можуть добитись.

Роман, що призначений для широкого кола образваних людей, дає поетові можливість осягнути матеріально незалежне, самостійне становище. Звісно, з мистецького боку мусить він знизитись до слуги публіки, він мусить шанувати її смак, він мусить писати те, що їй подобається. Одначе не кождий може це зробити. Деякі не можуть погодити зі своїм генієм биття поклонів перед товпою, які великі зиски воно йому не приносило-б. Для такого немає ради, йому призначені ще й тепер гіркі слова: світ роздано, поки ще з'явився спізнений поет, щоб піднести свої домагання.

Проф. др. Макс Й. Вольф

Теофіля Романовичка

(Спомин)

МЯ покійної Теофілі Романовички чуже для уха теперішнього покоління, але для нас, що родилися і зросли в останній четвертині XIX століття має воно окрему принаду. З ним звязують перші спомини про український театр у Галичині, будить воно в нашій душі

цілу низку тих перших, по вік незабутих вражіннь, які дає драматичне мистецтво. Серед повні чужої культури виринає перед нашими очима острів зі своєю святинею Мельпомени, в котрім свої, рідні й близькі нам жреці та жрекині поклоняються рідному богові Ладі — Аполлонові. І хоч тая святиня дуже й дуже вбога та нечепурна, хоч ті жреці і жрекині вдягнені на наш нинішній погляд не так, як треба, хоч їх служба божа далеко від нинішнього ритуалу, а всеж таки вони вірно й щиро служили культурі рідної краси і ширили його між нашим, тоді ще не надто широким інтелектуальним суспільством.

Вість про смерть Теофілі Романовички збудила в моїй душі силу споминів, котрі відчуваєш, дорожиш ними, радієш їм, як давним, добрим гостям, але на папір ніяк їх не перенесеш, не тільки тому, що вони давні, але ще більше мабуть з тої причини що вони запали в твою душу дорогою серця а не інтелекту, в них більше чуття, як розумової пам'яті...

Літо. Година пята. Гімназійний терціан, старий малярський підфіцер, Дам, потягнув за шнурок від дзвінка на гімназійнім коридорі і кількасот учнів висипалося з бережанського ратуша на ринок. Розбігаються по домах і по станціях на підвечірок, багатіші дістануть склянку кави з булкою від Мерля, бідніші шматок хліба з яблуком. Ті що дістали „двійки“ з латини, або з математики роздумують, як би то їм виправдатися перед суворим „інструктором станційним“ зі своєї невдачі.

Нараз з Адамівки в ринок візджакє віз, наладований скринями, паками і театральним лаштунком.

Театр. Театр приїхав до Бережан! Треба бути бережанцем і тямити 80-і роки в тім малім, провінціальноім, але не без артистичних традицій містечку, щоб зрозуміти вражіння, яке робила та вість.

Біжу на Олімп, де я жив тоді в хаті свого діда, О. Михайла Глібовицького, пароха і декана Бережан.

Відчиняю двері від ганку і влітаю крізь передпокій до ідальні з криком: „Театр приїхав!“. Та нараз каменяю. За столом сидять при підвечірку дві чужі дами. Старша з них підхоплює в мить мою міну і моїм голосом повторює: „Театр приїхав!“.

Ломлю уста і не знаю, чи плакати, чи сміятися, але в ту мить молодша підбігає до мене, бере за руку і садовить біля себе. „Отак, козаче, ходи до театру!“

Старша дама, то була Теофілі Романовичка, а молодша — її сестра Марійка.

Обі дуже гарні, елегантно вбрані в шовкові літні сукні. Теофілі більше ніж середнього росту, сильної будови тіла, Марійка, висока, струнка, марна, з дуже виразистими очима і з мовою, щибетливою як пташка.

Обі балакали багато, голосно, легко, так що я був зачарований їх гарною мовою і зрозумівши, що це пані „від театру“, набрав для цієї інституції відразу великого респекту.

„Мусиш пильно ходити до театру і дивитися, як будемо грати.“

Та мені не треба було цього двічі казати.

Дідо лиш деколи бував у театрі, але тітки брали мене на кожну виставу. Бачив я „На-

талку Полтавку“, „Сватання на Гончарівці“, „Шельменка наймита“, „Дві сироти“, „Зі ступеня на ступінь“, „Довбуша“ (не Федьковичового), „Верховинців“, „Розбійників“ (Шіллера) й інші твори, котрих нині не тямлю, а котрі певно пригадав би собі, колиб ми мали друковану історію нашого театру, не тільки на основі скуких театральних вісток та рецензій газетних і архівних матеріалів „Руської Бесіди“, але також, і це важніше, на підставі споминів наших старших громадян, котрі театрови з часів Теофілі Романовички завдячують неодну зправди гарну хвилину.

Театр її грав в Бережанах на замку.

Як перейти входову браму, оспівану Словацьким в „Яні Белецкім“, як минути чудову ренесансову замкову каплицю, то на ліво були деревляні скрипльиві сходи, що вели на дряхлу, так само скрипльиву галерію. З тої галерії входилося до довгої, вузької салі. Був це властиво якийсь броварний маґазин, в котрім іноді навіть коні стояли, бо випари їхнього поту мішалися тут з тим окремим запахом шминок і других театральних пахощів, так дуже характерних для мандрівних театрів. В салі попід стіни стояли жолуби, бочки, дошки, стіни були „шаровані“, з деревляної стелі звисало павутиння. Тільки театральна занавіса говорила, що це святиня Мельпомени. Занавіса червона, з діркою, крізь котру заглядало на сальо цікаве око котрогось з артистів. На бенефісі і святочні представлення, як ось в день царських імянин, давали другу занавісу, ясно зелену, з масками, дудками і кіншими емблемами театрального мистецтва.

Занавіса не розсувалася на боку, лиш звивалася в гору. Її підтягали два пожарники („фаєрмани“) місцевої огневої добровольчої сторожі, що в шоломах і з блискучими топорами стояли за кулісами. Такі самі два пожарники стояли перед занавісою на салі, бо на випадок пожежі театрови грозила велика небезпека. І не тільки грозила. Раз дійсно зачало було горіти, та пожежу вгашено і скінчилося, славити Бога, на тім, що декілька осіб подавлено трохи.

Як у занавісі щось попусувалося і вона спинилася на чверть дороги, то видно було ної артистів і артисток, що уставлені були на сцені. Тоді „пожарники“ з салі, підбігали на поміч своїм товаришам за кулісами, тягнули шнур спільними силами і починалася вистава.

Саля бувала повна. Ходила невелика громада місцевої української інтелігенції, ходили Поляки й Жиди, приїздили священники з околиці, військові й ученики. Для військових, до офіцера, і для учнів були знижені ціни. Учні ходили до театру „обовязково“, хиба який „куйон“ пропускав виставу. Декорації були марні, костюми ефектовні, але не стильові, латанина; режисерія не стояла на висоті завдання; артисти грали, так як птахи співають, не вчено, але були між ними артисти дійсно з божої ласки, як ось знаменитий трагік Плошевський, комік Стефурак, амант (тоді!) Стечинський, як Осиповичі й Підвисоцькі, як Теофілі й Марійка Романовички. Теофілі грала молодиць, Марійка дівчат. Перша була знаменитою Терпілихою, друга незрівняною Наталкою Полтавкою. За ними пропадала театральна публіка. Старші ученики „обовязково“ любився в Марійці, і

всі рожі з бережанських городів мандрували під її стопи, як одинокий доказ признання і вдяки, на яку міг спромочися бідний бережанський студент.

Мені й доси здається, що кращої молодиці, як покійна Теофіля, і кращої української дівчини, як її сестра Марійка, я на нашій сцені не бачив. Може тому що сам я був кращий ніж нині, а може дійсно були це такі знамениті артистки — не знаю. На всякий спосіб робили воїни велике вражіння і взагалі театр Романовички будив любов до рідної мови, літератури, до рідного мистецтва. Його завдання, як чинника культури, переходило далеко поза межі нинішнього театру.

Покійна Теофіля, хоч жінка, тримала театр сильною рукою. І грала і співала і танцювала (навіть дуже гарно) й адміністрацію вела і при касі сиділа і про репертуар дбала; не знаю як вона з тим усім давала собі раду. Мусіла бути жінкою великої енергії. Та ще одно. Театральна дружина на зверх представлялася гарно й культурно. Що там діялося в середині, не знати, але на вулиці, перед „публікою“, артисти виступали як справжні артисти. Плошевський ходив убраний як лорд, його рухи, хід, мова, весь його вигляд навівали пошану для театру і для артистів. Для нас, учнів бережанської гімназії, український театр був явищем з якогось другого, кращого, небуденного світа.

Двома наворотами бачив я театр Романовички в Бережанах і це вражіння осталося мені до нині.

Часи змінилися. Прийшов Гриневецький (старший), Біберович, Курбас-Янович, Лопатинський, український театр у Галичині перейшов сильно хвилясту лінію підйому й упадку, сотки артистів і артисток пересунулися перед нами, деякі, як Біберовичева, Попелева, Лясковський, Клішевська, Радкевичівна, Лопатинська, Курбас, Юрчак і Рубчаки, як Кушнірева й другі, високо вирости понад уворень звичайних мандрівних артистів, а всеж таки Теофіля Романовичка і її театр осталися у моїй пам'яті...

Як доказ вдяки кидаю цих декілька слів, замість квіток на свіжу могилу одної з піонерок українського театру.

Богдан Л.

Українські справи 1649-го року по „Французькій Газеті“¹

6-го квітня: „Польські делегати повернулись з такими умовами Хмельницького: в сенаті має засідати православний митрополит; унія має бути знищена; Чаплинський буде виданий Козакам; князь Вишневецький не матиме жадного уряду за Дніпром; гетьман сам зложить реєстр Козаків, які залежатимуть тільки від короля; воеводою в Києві буде виключно український шляхтич. Ці умовини вважають занадто важкими.“

20-го квітня: „Польща не хоче прийняти умов козацького гетьмана Хмельницького і збирає проти нього війська. Гетьман Хмельни-

цький з свого боку теж готується гарно прийняти у себе Поляків.“

27-го квітня: „Турки і Татари знов надіслали своїх послів до Хмельницького, козацького гетьмана, щоби відмовити його від якої-не-будь угоди з Польщею і під'юдити його як можна більше до війни.“

11-го травня: „Полковник Тапиха, обвинувачений у змові кількох козацьких старшин проти гетьмана Хмельницького, був публично покараний на горло гетьманом¹, який готується до літньої кампанії, формуючи три могутніх армії, головні ставки яких будуть: одна в Києві, друга в околицях Бара на Поділлю, а третя в Константинові. Все це сильно турбує Поляків, особливо мешканців Львова, де гетьман, як він хвалиться, буде на Троицу. Спускошення Козаків в численних районах Польщі причинилися до страшної дорожнечи життя. Король викликав з Пруссії Мейделя² з 3500 жовнірами й прохав допомоги у трансильванського і московського князя. Останні мають гарні слова для обох партій, але використовують польські справи в своїх інтересах.“

18-го травня: „Гетьман Хмельницький надіслав численних гонців до Турків, Татар, Москвичів і Трансильванців, прохаючи їх негайно почати наступ на Польщу.“

18-го червня: „Козаки вже біля Константинова, щоби ввійти в Польщу.“

22-го червня: Вістка про якусь незначену побіду Поляків.

29-го червня: „Козацький гетьман Хмельницький перейшов Дніпро, себто Бористен, і направився до Львова.“

27-го липня: „Князь Радзивіл захопив в полон козацького генерал-поручника Glogatzky (Ілля Гловач?), якого посадив на палю живим, щоби помститися за жорстокости Козаків на особі польського делегата.“

Цілий серпень присвячений часопису облозі Збаражя, а 1-го вересня читаємо про смерть київського полковника Станислава Михайла Кричевського в битві під Лоевим, яка сталася 31-го липня 1649: „Krieczensky помер як від ран, так і від огірчення, що не дістав своєчасно обіцяної турецької допомоги і що знадто поспішно атакував Поляків, значна сила яких була захована в лісу³.“

6-го вересня: Часопис мав додаток „Статті трактату між польським королем і гетьманом Хмельницьким“, що починався:

¹ Це Марко Топіга, „козак старинний“, полковник черкаський. (Україна на переломі, 153). П. Липинський, найкращий наш знавець Хмельниччини, був ласкавий вказати нам, що Топіга дійсно сходиться зі сцени в 1649-ім р., але про те що він був покараний смертю, ніде не зустрічав вісток. В такому разі замітка Gazette de France має особливе значіння. Інформації її були завжди урядові, часто в ній співробітничали французькі амбасадори. Уряд дивився на Gazette de France як на свій офіційний орган, докази чому я привожу в іншому місці.

² Перекручено з Вейгера. Ред.

³ Оця вістка про „огірчення“ Кричевського відповідає тогочасним літописям (цитую по Липинському, ст. 162): „Коли привезеному до Радзивіллового табору... давні знайомі його шляхетство і його попередні заслуги випоминали, він... хапаючись за голову, одно повторяв: хиба-ж це мала річ тридцять тисяч людей стратити! І так помер він „не бунтівничих учинків жалюючи, а над стратою війська болюючи“...“

¹ Диви „Літопис“ ч. 6.

З сучасних жіночих мод

1

- 1) Візитний чорний капелюх з лізерової соломки; шовкова квітка прикрита тюлем.

2

- 2) Капелюх з білого м'якого фільцу перетягнений чорною лискучою стяжкою.

- 3) Модне пальто з м'якої пушистої вовни. Білий м'який капелюх.

3

- 4) Прокідний капелюх з лискучої соломки вишитий якими-небудь якими красками.

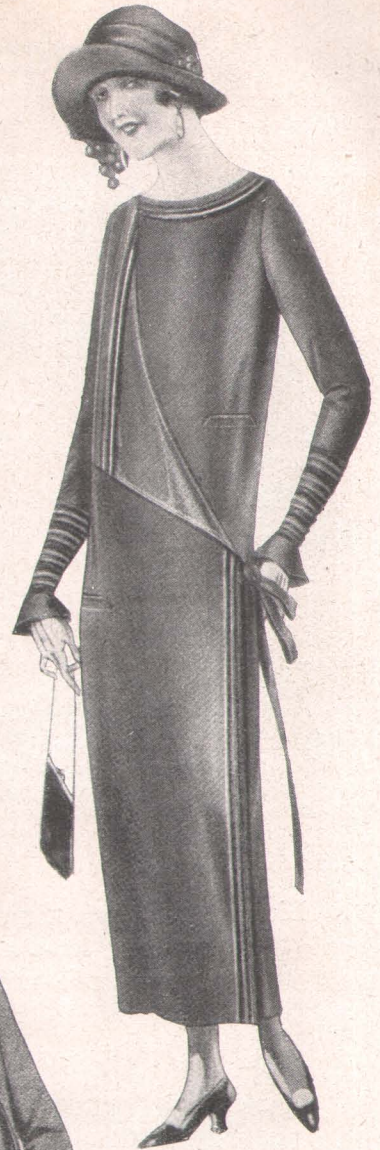
4

6) Легка вовняна сукня стебнована матовою тресою.

6

8) Гарбадинова спортова сукня з жакетом, обшита лаковою тасьмою.

8

5

5) Костюм з англійської матерії, обшитий шовковою тресою.

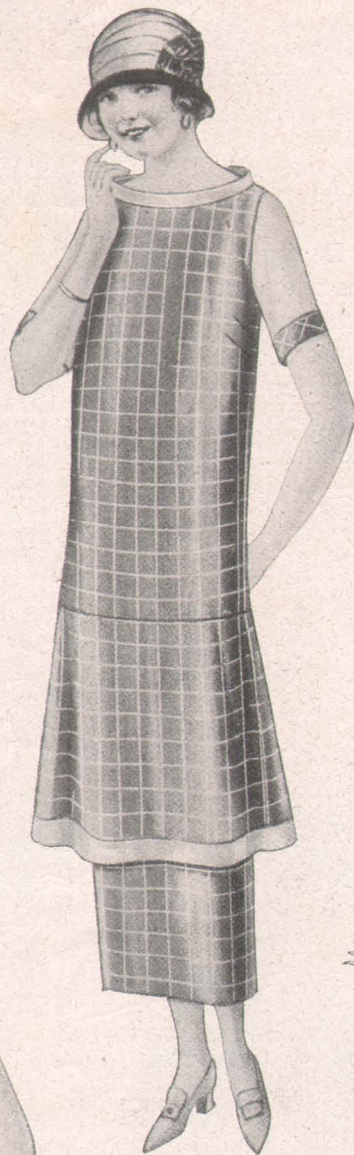

7

7) Прохідна сукня з важкої вовняної матерії, обшита різно-колірним сутахом.

9) Костюм дзвонного крою з вишиваним ковнірцем.

11) Сукня з решіткової матерії; рукави й обшивки однобарвні.

10) Сукня для панночки зі шкотської матерії.

12) Флянелъова сукня прикрашена оксамиткою.

9

11

10

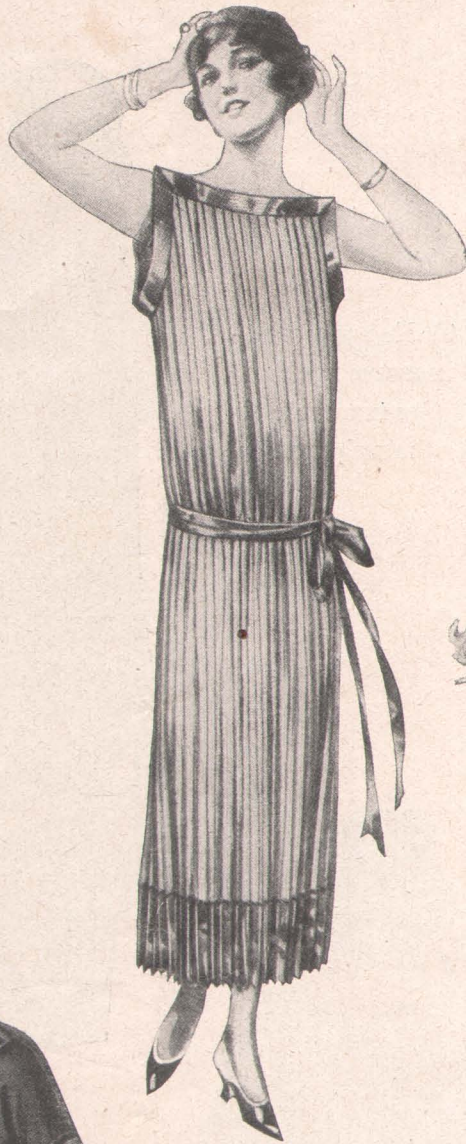
12

13

13) Елегантна вечірня сукня з велюр-шіфону, обшита футром.

15) Вечірня крепова сукня для панночки, дрібно плісована, обшита лискучим шовком.

15

17) Сукня з легкої взористої матерії. Обшивки однобарвні.

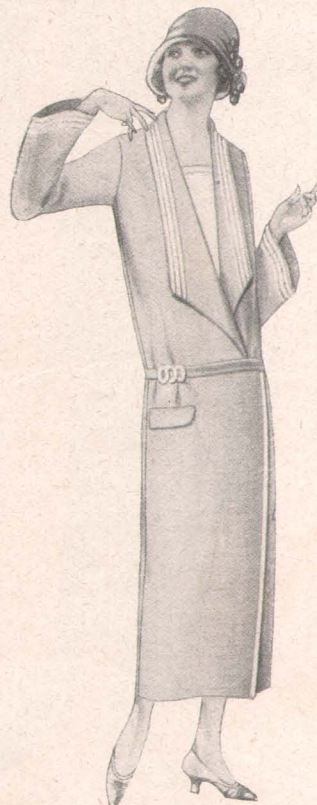

17

14

14) Темна габардинова сукня, вишивана яркою вовною.

16

16) Ясна спортова сукня з білою тресою.

„Коли вже угода між Козаками і польським королем була неможлива і здавалося, що їх війна мусить закінчитись цілковитим знищенням одної з двох сторін, і згідно всім даним не в користь Поляків, сам Бог допоміг королеві.“

В слідуючому числі часопис дав „деталі про знамениту баталю між Поляками і Козаками“, де докладно викладаються окремі моменти зговору.

20 - го вересня: Часопис передбачала нові заколоти в Польщі, бо „селяне на Русі, незадоволені тим, що не мають таких привилеїв як Козаки, обрали між собою вождів, і ці навязали підозрілі стосунки.“

3 - го жовтня: „Московський князь дуже зтурбований збільшенням козацької сили до 40.000.“

19 - го жовтня: „Козаки одначе тримають свої старі позиції, і нікому не дозволяють переходити через кордони України, поки не ратифіковано угоду.“

24 - го листопаду: „Нам підтверджують, що не дивлючись на трактат з Польщею, гетьман Хмельницький силою озброює свою армію, яка має понад 140 тисяч людей і сильну артилерію. Посли, яких вислав Хмельницький до московського великого князя і польського короля, не дістали авдієнції, бо їх довірочні грамоти не були знайдені як слід по формі. Багато навіть гадають, що цей гетьман хоче стати сувереном Русі і для цього він підготовлює повстання селян на Русі. Останні зле поступили з 80 польськими шляхтичами, які направилися на Україну, відновити володіння у своїх маєтностях.“

Ілько Борщак

Заочна освіта

НАВРЯД чи який другий народ опинився після великої війни в такому лихому становищі як народ український. Не те саме зле в сьому становищі, що згублена державність, що землю нашу поділено між сусідами, що окупанти встановили самий безпощадний режим на наших землях і т. д. і т. д. Саме зле — в тому, що у нас відобрано ґрунт для будуччини нашого народу, що перед нами і надалі стоять перспективи залишитись багато-мільоновою масою, бо у нас відобрано саме перше, на чому будується будуччина народу — відобрана національна освіта.

Можна сказати, що ми не тільки позбавлені рідної школи, але наші широкі народні маси і можливості не мають для шкільної науки, хоч де такі школи і були-б. Широкі маси нашого народу настільки бідні, що і думати не можуть присвятити кілька літ шкільній науці. Ми не можемо навіть мріяти про се, щоб наше селянство прошло на 98% нищу школу і на 18% пройшло ту чи иншу фахову хліборобську школу, як се напр. можна бачити в З'єднаних Державах Америки.

Отже треба у нас, більше чим у якого другого народу, ужити такого методу освіти, який би хоч почасти запобіг тим труднощам, які ми тепер маємо. Таким методом безумовно треба вважати метод заочної освіти і він безумовно при теперішніх наших обставинах є один з жи-

вих, вільних, легких і еластичних засобів самого широкого розповсюдження знання.

Він уже цілком випробуваний у світі, та до сього часу ще не вживаний у нас, але міг би в нашому теперішньому становищі відограти першорядну ролю.

При заочному навчанні може учитись всякий чоловік, якого-б віку він не був, де-б він не проживав і які-б умови його життя не були. Заочне навчання доступне всякому, хто має тверде бажання здобути знання, хто має тверду волю і стійкість, хто здатний виробити в собі здатність до самодіяльності. Заочне навчання не може всім замінити шкільного навчання, але воно має і свої прекрасні сторони, бо привчає чоловіка до самодіяльності, тренує його волю, позбавляє його шкільних стін, розпланованого шкільного порядку, пунктуальності програми і т. д. Спосіб заочного навчання не претендує замінити собою шкільне навчання, але воно замінить його там, де учень не може найти иншого шляху до освіти, чи то по причині віддалі від школи, чи городів, чи то по причині браку часу для відвідування школи, чи взагалі по якійсь иншій причині.

Суть заочного навчання полягає в тому, що той хто хоче вивчити ту чи другу галузь науки одержує від школи заочного навчання уроки, до яких прикладаються спеціальні пояснення-інструкції, як учити сі уроки і до кожного уроку, задачник і запитання. Вивчивши урок, ученик розв'язує задачі, пише відповіді на питання, пише свої питання до незрозумілих місць і се все посилає назад до школи, де вже фаховець-інструктор перебірає все і пише відповідь учневі, поради, пояснення і т. д. По сій відповіді учителя учень вже може зрозуміти і свої помилки і незрозумілі місця, і може бачити наскільки правильно він засвоїв урок.

Таким чином урок за уроком проходить учень і в живих зносинах з своїм учителем, може побороти всі труднощі по засвоєнню знання. Такі школи стежать за активністю роботи кожного свого учня і зараз же приходять на допомогу тим, хто втомився або розчарувався, піддержують їх сили і віру рядом листів, заохочуючи тих, у кого пропадає охота до упертої праці і т. д. Спосіб заочного навчання майже у всіх таких школах має чисто практичний характер. Всі предмети мають головне завдання научити учня вживати знання в життю, без заглиблення в теорії і складні подробиці. Через те ті школи заочного навчання пристосовують свої курси до учня і в таких школах не вимагають якоїсь попередньої шкільної освіти.

Заочне навчання, як видно з вище сказаного, не є тільки самоосвіта, бо тут центр ваги перекидується не тільки на виконання уроків, не на присвоєння загальних відомостей з тої чи другої галузи знання, а на ґрунтовно глибоким вивченню тої чи другої, з систематичною перевіркою учителем роботи. Таким чином вже з вище сказаного ясно видно, яким могучим знаряддям могла-б бути для нас організація такої української школи заочного навчання.

Безумовно, тисячі наших людей закинутих в самі глухі кутики поділеної України, тисячі наших людей порозкиданих по всьому світові мріють про здобуття знання, але сі мрії цілком недосяжні. Ми не маємо до цієї пори такої

школи, яка-б заповнила цю прогалину, а між тим сей засіб ширення знання дав другим народам колосальні позитивні наслідки. Доволі буде сказати, що російські курси заочної освіти в Берліні, які засновані американським Християнським Союзом Молодих Людей в августі місяці 1921-го року мали в маю місяці 1923-го р. 5969 учнів, які проживали не тільки в Росії, але в 35 країнах всього світу. На сих курсах здобувають науку, як напівграмотні учні, так і навіть люде, що вже мають вищу освіту, або студенти (22%), як 16-літні молодики так і старі вже люде.

Але далеко цікавіший приклад дає американське життя. Там заочна освіта так вкорінилась, що маються десятки таких шкіл, які називаються там „Correspondence school“. Одні з саме найменших курсів, згаданого вже вище американського Союзу Молодих Людей, які існують в New York-у, для людей, що говорять англійською мовою, мають пересічно 21.000 учнів на рік, персонал курсів налічує 256 чоловік, із яких 70 чоловік професорів. Але найбільш цікаве явище в заочній освіті, виявляє з себе безумовно школа заочної освіти в Скрентон, Па. Вона виявляє з себе величезне, цілком приватне, акційне товариство з капіталом в кілька мільонів доларів. Виникло воно з маленької газети для робітників, що звалась „Mines and Mineuuals“ і виходила там-же в Скрентоні. Ся газета почала заочну освіту з невеличкого робітничого видавництва і розсилає свої книжечки, цілком практичного змісту своїм передплатникам. Довгий час робота була дрібна і нужденна. Так напр. за перший рік існування заснованої вже при видавництві школи, вона надбала всього 105 учнів, на другий рік вона се число потроїла, але вже через 5 літ засновання себто в 1895-ім році, школа мала 251.000 учнів, в 1911-ім році — 1.888.237 учнів. Звичайно, що сі цифри означають не число осіб, що вчилось, а число окремих предметів, на які записувались учні, але коли навіть приймати, що кождий учень за рік записався аж на 10 предметів, то й поділивши 1.888.237 на 10 будемо мати, що школа в 1911-ім році мала коло 200.000 учнів. За 20 літ свого існування школа мала записи на окремі курси (предмети) цілих 15 мільонів, а число учнів за той же час було понад 5½ мільонів.

Характерно те, що ся школа має більше як 3000 всіляких професорів, їх асистентів, учителів і т. д. Школа має величезну власну друкарню, полатурню, майстерні для виробу всякого приладдя для навчання, колосальну бібліотеку, розкішні наукові лабораторії, кабінети і т. д. В числі своїх учнів вона має не тільки тих, що проживають в Америці, але і проживаючих у всіх частях світа. Характерно, що для деяких предметів школа посилає своїм учням не тільки підручники, але і пластини для грамофону, і учневі треба тільки закласти в грамофон пластинку і він може прослухати всю лекцію. Навчання-ж мовам ведеться тим способом, що учневі надсилають фонограф, з якого учень не тільки може прослухати лекцію, але і проказати в фонограф свою відповідь і фонограф схопить на свої валки сю відповідь. Сі валки учень надсилає до школи, учитель вислухує відповідь учня з фонографа і проказує

у фонограф поправки і знов одсилає учневі і т. д.

Як видно вже з сих кількох слів, треба якусь величезну користь людам приносити, треба чимсь дуже ретельно прислужитися і припасти до смаку, щоб мати і рік більше півтора мільона учнів, та ще і таких учнів, котрі і добрі гроші школі платять і працюють над наукою не за страх, а за совість. Безумовно, тут Американці схватили те, що як раз найпотрібніше людам. Кождий чоловік думає і дбає, щоб здобути якийсь засіб для поліпшення свого життя. От такі засоби і дають сі школи своїм учням. Навчання їх глибоко практичне. Практичність, сама гола, сама допомагаюча в життєвій боротьбі — се головна мета сих лекцій. Сі практичності в найбільшій степені може прислужитися наука, бо нема такої галузі роботи, якій би не допомогло навчання.

От через те-то в сих школах може здобути практичні знання не тільки той, хто хоче здати іспит за середню школу, чи спеціалізуватись в тій чи іншій складній галузі знання, але і всякий ремісник, всякий хлібороб, всякий робітник, що хоче наукою дійти до кращих засобів в своїй роботі. І характерно те, що в сих школах можна здобути не тільки такі науки, як напр. гімназійні, чи там електротехніка, торгівля, гірництво, право, архітектура і т. д., але вони мають курси і такі, як зробитись добрим локаєм, доброю швачкою і т. п. І не треба до сього іронічно відноситись, бо доволі тільки переглянути статистику курсів і побачити скільки напр. локаям, чи двірникам, що захотіли удосконалитись в свому ремеслі, на сих курсах, принесло таке навчання користь в формі поліпшення зарібку, в формі підвищення по службі і т. д., щоб замість іронії з'явилося велике здивування, як високій практичності Американців, так і тій великій користі, що вони витягують з безоглядно широкого розповсюдження знання.

Отже безумовно, настала пора і нам використати сей метод. В наших малих обставинах він тепер може прислужитись більше ніж яка инша робота. В тому що заочна освіта глибоко практична по своєму змісту, що вона дає не журавля в небі, а сеницю в руки, що се приступний для всіх спосіб одержати не теоритичні глибини, а потрібні для життя практичні засоби, — в сьому лежить найперше міцна підвалина для заочної освіти для нас Українців. Але ще більше значіння для нас може мати національний бік справи. Ні-одна політична, чи громадська організація ні-одна газета, чи журнал не можуть зібрати до одного джерела всіх тих найсильніших духом, всіх тих прагнучих і жизнездатних, всіх тих самодіяльних і з твердою волею кращих синів українського народу, які порозкидані не тільки по рідній землі, але і по всіх землях світа. Тільки таке джерело практичного знання, яке може допомогти в життєвій боротьбі, яке зразу-ж може і невеличку, але тверду зброю дати кождому, хто хоче і може боротись, перш за все, за своє власне краще життя, але не найде шляху, тільки таке джерело може зібрати до себе найбільше число, найбільш сильних, що складує скелет нашого народнього організму для дальшої боротьби.

В „Літописі“ вже подавалось, що в Берліні, при „Українському Слові“, відкриваються незабаром курси заочної освіти. Покищо іде організаційна робота і підготовка курсів, але навчання вже розпочнеться не пізніше як у половині місяця марта. Тимчасом будуть подаватися далі матеріяли про методику заочного навчання і пристосування його до наших потреб, а також всі відомости про курси, що відкриті будуть в першу чергу, і всі правила запису на курси, та способи навчання. Але вже тепер бажаю, щоб думка про ці курси як найширше розголошувалась, і щоб всі, хто цікавиться сею справою, також всі до хотіли би учитися на курсах, звертались до дирекції курсів, по адресі „Українського Слова“. Всім, хто цікавиться сею справою, або хотів би прислужитися популяризації курсів, будуть надсилатися друковані матеріяли щодо навчання на українських курсах заочної освіти і всі потрібні інформації.

Цілком категорично можна зазначити на решті, що курси мають одно і єдине завдання — саме широке розповсюдження освіти і тільки тих галузів знання, які можуть служити практичними засобами в життєвій боротьбі кожної людини. Ніяких інших цілей, чи то політичних, чи громадських, чи інших — курси абсолютно не мають. Освіта для самих широких мас нашого народу — це єдина мета курсів.

Проф. В. Коваль

Фелікс Люшан

МИНУЛОГО тижня помер у Берліні у 69-ому році життя відомий німецький антрополог, етнолог і археолог Фелікс Люшан.

Проф. Люшан був визначним спеціалістом свого фаху, однак не належав до типу кабінетних спеціалістів. Лікар з фаху і антрополог по науковій підготовці, Люшан не заклеплювався у своїй вузій спеціальності, а забирався до своїх студій на широких основах, користуючися цілим рядом помічних наук, а перш усього живим матеріалом. Обсяг наукових інтересів Люшана був незвичайно широкий. Попри антропологію Люшан опановував прегарно і передісторичну археологію й сучасну етнологію і через те був якби сотворений на автора загально сконцентрованих етнологічних праць, а зокрема на спеціаліста расових kwestій.

Проф. Люшан був, як ученя парижського антрополога проф. Брока, горячим прихильником екзактних студій на полі науки про раси й дуже гостро виступав проти всіх дилетантських расових експериментів, якими так пересипані видання перших років ХХ-го століття. Люшан з цілою рішучістю виступив проти мішання понять „раса“, „народ“ і „мова“, вияснив, що поняття „раса“ чисто антропологічне (фізичне) та що про національні раси нема що й балакати, бо етнічні поняття характеризуються більше змінними духовими прикметами, які розвиваються незалежно від фізичного типу. Зокрема рішучо розправився Люшан з популярною теорією „білої арійської раси“, спроважуючи взагалі т. зв. расове питання до своїх скромних границь. З цього боку незвичайно цінні його праці, написані в пізнішому віці, наче закін-

чення довголітніх студій, а саме підручник порівняної етнографії, „Rassen und Völker“ і дуже інтересний твір (1922) „Völker — Rassen — Sprachen“, які повинні знайти як найбільше поширення. Сюди належать доволі відома свого часу праця „Die anthropologische Stellung der Juden“ і ряд фахових рецензій і рефератів, помічених особливо в редакціях ним „Zentralblatt für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte“. Як я вже згадував, студії Люшана оберталися найчастіше в обсягу (описової) етнографії й (порівняної) етнології. Задля тих студій Люшан залюбки робив довгі й далекі подорожі, а особливо інтенсивно об'їздив передню Азію, куди відбув аж 11 подорожей, північну Африку й Австралію. Ставши від р. 1885 асистентом, а від 1904 директором африкансько-океанічного відділу берлінського Етнографічного Музею (Museum für Völkerkunde), Люшан з енергією забрався до поповнювання і так багатих скарбів Музею, піддержуваний директором Музея, відомим етнографом Адольфом Бастіаном. Особливо важне було придбання західно-африканських старинностей Беніна, які Люшанови вдалося дешево купити від одного англійського офіцера в Лондоні (1897-го р.). Вони знаходяться в Етн. Музею й описані у творі „Die Altertümer von Benin“.

Проф. Люшан заслужився вельми коло вивчення гетитської культури в Малій Азії (Сирії) й перепровадив при допомозі Бендорфа, Гумана, Петерсена, Пухштайна численні й багаті розкопки старих гробів (нпр. гробу лінійського з 5-го століт. перед Хр.) і руїн. Особливо важні висліди розкопок коло Сенджірлі у північній Сирії, які принесли так багато матеріялу, зокрема документів клинового письма, що роки перейдуть, заки все буде як слід використано. Безпосередно перед війною виправився на студії до Австралії й Океанії й з великим трудом видобувся з рук Англійців і дістався до Америки.

Люшан був попри те дуже добрим професором і педагогом. Від 1900-го року був надзвичайним, а від 1909-го року звичайним професором антропології й етнографії на берлінському університеті й щойно минулого року покинув своє місце, яке досі не має ще достойного наступника. Після нього полишилася крім великих археологічних матеріялів прегарна збірка черепів, яку Люшан хотів подарувати берлінському університетові під умовою, що його збірка стане підставою окремого антропологічного інституту (на зразок парижського). На жаль, німецька держава з фінансових причин відмовилася оснувати згаданий інститут і збірка не може сповнити свого найважливішого завдання.

З особистих дат здаю, що проф. Люшан уродився в 1854-ім р. в Голябрүн коло Відня, студіював у Відні медицину й перебував як лікар боснійську виправу. На всесвітній виставі у Парижі зорганізував австрійський антропологічно-етнографічний відділ, а в 1882 габілізувався з обсягу етнографії.

Антропологія, що недавно втратила свого кращого представника, бреславського проф. Кляча, понесла в особі Люшана велику й невідкаловану втрату.

З. Кузеля

з далеких золотих колосистих нив легко хитався червоний мак сну.

Зближалось богате жниво.

І знов зацвили рожі. На широкій стежці у великім городі здержався веселий поїзд. Нера аванзували. Він був запряжений не до візка з ляльками, а до справжнього дітчого візочка. Стояв терпеливо й тихо, а Несі затягала на його дужому лобі останню спрядку. Стара Анна нагнулася під вузку будку і поправляла ще подушки, на котрих лежала безіменна дівчинка з великими розкритими очима. Несі гукнула: „Гайта, вйю, старий Неро!“ і повним поваги кроком пустилася каравана в свою щоденну подорож.

Рудольф і Інес, ще краща ніж перше, сперта на його рамя, приглядалися всміхаючись, а потім пішли своєю дорогою. Перебилися здовж муру між корчами і зупинилися перед брамою. Все ще зачинена стояла. Але гілля не звисало вже як перше, поставлено каблукі, так що можна було пройти, мов крізь тінистий; листястий хідник. Хвилину слухали різноголосного співу пташків, котрі жили за муром в тихій пустелі. Нараз дрібні, але сильні руки Інес повернули ключем у замку і скрипливий засув відскочив. Порхнули птахи і — зробилось тихо. Брама була відчинена тільки на широкість долоні; від середини обмотало її цвітуче галуззя; Інес силувалася, щось хрупотіло і шелестіло, але брама не відчинялася далше.

„Поможи!“ сказала врешті всміхнена і втомлена споглядаючи на свого мужа.

Мужеська рука відчинила браму на розтвір; Рудольф старанно розхилив порозриване галуззя на оба боки і перед ними в повнім сяєві сонця замерехтіла рінею вкрита дорога; злегка, ніби тої місячної ночі йшли між темнозеленими коніферами, попри центрофолії, котрі сотками цвітів добувалися зпоміж дикого зілля, аж дійшли на кінці стежки до знищеної тростяної хати, перед котрою клемати обснували геть цілу лавку. Під дахом, так як минулого року, ластівка звила собі гніздо і без страху вилітала і влітала туди. Що говорили з собою? — І для Інес була це тут тепер свята земля. Змовкли і наслухували жужжання комах, що в пахошах літали. Рудольф чув це перед кількома роками, все так було. Люди вмирили, а не вжеж ті малі музики були безсмертні?

„Рудольф, — почала знову, — я щось відкрила. Візьми першу букву мого імени і поклади її на кінець, що з того вийде?“

„Несі!“ сказав сміючись. „Це дивно складається.“

„А бачиш! Так тоді Несі має моє імя. Чи-ж не годиться тепер, щоби моя дитина дістала імя її матери. — Марія! Це звучить так добре й лагідно; знаєш, це не байдуже якими іменами кликати дітей!“

Хвилину мовчав.

„Не граймося такими справами!“ сказав і сердечно глянув в її очи. „Ні, Інес; навіть обличчя масі дорогої дитини не повинно перемальовувати мені її образу. Ані Марія, ні Інес, так як хотіла твоя мати, не буде зватися дитина. І Інес я хочу також мати тільки одну на світі.“

А по хвилині додав: „А тепер ти певно скажеш, що маєш упертого мужа?“

„Ні, Рудольф, я скажу тільки, що ти є справжній батько Несі!“

„А ти, Інес?“

„Підожди; я буду теж твоєю справжньою жінкою! Але —“

„Яке ще але?“

„Не зле, Рудоль! — Але — як колись минеться час, — бо колись все таки прийде кінець — коли ми всі будемо там на тім світі в котрий ти не віриш, а котрого може все таки сподівасяся, — там, куди вона пішла перед нами, тоді — тут вона піднялася до нього і обняла його обома руками — „тоді не відтручай мене, Рудольф! Не пробуй навіть того — бо я не покину тебе!“

Пригорнув її кріпко до себе і сказав: „Робім, що близько перед нами; це найкраще, що чоловік і сам може робити і навчити других.“

„Сєбто?“ спитала.

• „Жіймо, Інес; так гарно і так довго, як тільки можемо!“

Нараз почули дітчі голоси від брами; дрібні до серця промовляючі звуки, котрі ще не були словами і ясне „Гей! Га!“ — сильний голос Несі. Весела будучність хати з Нероном замість коня і під опікою старої служниці віздила в город минулого.

З німецького переклав Б. Ленкий

ЗМІСТ 7-ГО ЗШИТКА:

	Стор.
ПОЛІТИЧНА ХРОНІКА	97
ЩЕ ПРО ГАЛИЦЬКУ ТРАГЕДІЮ	98
З ЧОГО ЖИВЕ ПОЕТ — ПРОФ. ДР. МАКСА Й. ВОЛЬФА	101
ТЕОФ. РОМАНОВИЧКА — БОГДАНА Л.	102
УКРАЇНСЬКІ СПРАВИ 1649 ПО „ФРАН- ЦУЗЬКІЙ ГАЗЕТИ“ — І. БОРЩАКА	104
ЗАОЧНА ОСВІТА — ПРОФ. В. КОВАЛЯ	105
ФЕЛІКС ЛЮШАН — З. КУЗЕЛІ	107
ДАВИД ФРИДРИХ ШТРАВС — К. Е.	108
ТЕАТРАЛЬНА ХРОНІКА — О. Г.-Л., З. К.	108
НАЙБІЛЬША ГАЗЕТА	108
MISCELLANEA	108—109
МУЗИЧНА ХРОНІКА — А. РУДНИЦЬКОГО	109
НОВОЧАСНИЙ ІНДЕКС	109
БЕРЛІНСЬКА ХРОНІКА	109
ДЕНЬ ЗА ДНЕМ	109
МІЙ РІДНИЙ КРАЙ — ВАСИЛЯ НЕКРАСЕ- ВИЧА	110
VIOLA TRICOLOR — ТЕОДОРА ШТОРМА (КІНЕЦЬ)	110
ОГЛЯД ЧАСОПИСІВ — З. К. НА ОБГОРТЦІ НОВІ ВИДАННЯ „УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА“ — З. К.	НА ОБГОРТЦІ
ОБРАЗКОВИЙ ДОДАТОК (З СУЧАСНИХ ЖІНОЧИХ МОД)	

Огляд часописів

СТАРА УКРАЇНА, I, 1924. Се наголовок нового місячного „часопису історії і культури“ під редакцією Ів. Кревецького, видання книгарні Наукового Товариства Шевченка у Львові, Ринок 10. Зміст його такий: Від редакції. Родинні літописи — Б. Барвінського. Старий Львів — В. Карповича. Слідами старої української культури — Я. Гординського. Мойети Б. Хмельницького і П. Дорошенка — Ів. Крип'якевича. Діялог на Рідво — М. Возняка. Замітки і матеріяли (м. ин. доповнення Б. Барвінського до статті І. Борщака про Боплана в 1-ім ч. „Літопису“). Бібліографія. Взагалі видання чепурне й інтересне. Ціна не зазначена.

НОВА КУЛЬТУРА, рік II, 1—2 ч., січень-лютий 1924. В поетичній частині куріоз: поема В. Гадзінського „Айнштайн“, присвячену „великому революціонеру наук в 5-му році революції“, а в ній чимало таких образів як: „Атом на пункті розгріз зубами „тайну космосу!“ Позатим — „пролеткульт“. В науковій частині: Е. Яворовського — „Теорія зглядности Альберта Айнштайна“. В літературі і мистецтві: Л. Курбаса — „Березіль“ та В. Поліщука — „Про динамічну образність і необразне напруження в ліриці“.

РОГАТИНЕЦЬ, рік II, ч. 1, 2. Невеликий, але дуже цікавий локальний часопис культурного змісту. Використовування локального елемента для загальних цілей робить його зразковим для подібного роду провінціональних часописів, що як де й були, то сухі й анемічні, пересипані політичними статтями та закличками. Про зміст можна мати поняття хочби із побіжного змісту 2-го числа: Культурне піднесення сільського господарства, Дивне село, Юрко Рогатинець та його часи, Словарець чужих слів, Обри, Будуймо „Народні дома“, Волиниці в австрійських таборах, Думки, „Літоча Бібліотека“ Народної Школи У.П.Т., Народна Школа У.П.Т. у Рогатині, Усуус мовить (з ілюстр.), Календар, Народні Свята, Оповідки і т. д.

ПОСТУП, студентський вісник, рік IV, ч. 1 і 2. В останніх часах у нас не бракувало й не бракує студентських часописів та журналів та рідко котрий потрапив удержатися довше як кілька місяців. Тільки „Поступ“ перетривав усі бурі й виходить досі як „орган присвячений правді і благородній ініціативі“. Обидва числа за 1924-ий рік представляються добре. В порівнянні до попереднього річника дається завважити кращий вибір белетристичної частини й краща редакція інформативного відділу. Зміст чисел теж доволі різнорідний. Продовжуються далі праці Д. Горнякевича: Слідами нашої культури на землях Польщі, а в ілюстрованім постійним додатку для молодших „Цікаві оповідання“. Зі статей загальніший інтерес мають статті Дзеровича про трудову школу і Д. Яремченка про українське студентство і сквітінг.

NOVA HRVATSKA, političko - naučni mjesečnik, Загреб, рік I, ч. 1. Новий студентський часопис, видаваний хорватським академічним клубом Hrvatska Narodna Omladina, поклав собі завданням згуртувати коло себе ті частини хорватської інтелігенції, що вдержались серед сучасної кризи, й зужити їх для культурної роботи над своїм народом. Часопис хоче розвивати серед інтелігенції інтелектуальні й моральні цінности, щоб при її помочі витворити із сучасних Хорватів справжній народ у найширшому цього слова значінню. Ці погляди розвинені докладно у вступній статті головного редактора д-ра М. Вукеліча і в дальших статтях других співробітників. Часопис звертатиме більшу увагу і на славянські справи й містить уже в першому числі коротку вістку про „Історію української літератури“ Грушевського.

КРЬВІЧ, 1923, ч. ч. 1—6. Плеканню білоруської національної культури присвячений інтересно редактований місячник „Кривіч“, що від червня м. р. виходить у Ковні під редакцією П. Ластовського й Дуж-Душевського. Він мас на меті не тільки „заспокоїти душевні вимови білоруського інтелігента“, але також доложити всіх зусиль до відшукання шляхів до самовизначення Білорусії у сфері духовости. Крім літературного відділу й багатого інформативного матеріялу приносить цілу серію нового, критичного матеріялу з обсягу білоруської мови, історії, культури і т. д. Деякі статті мають вартість і для українців, напр. статті Юра Верещака про назви „Гуды“ — („Кривіч“ й „Русь“ [ч. 1], Власа — Матеріяли до

білоруського словника [4], Матеріяли до білоруського зільника [4] — Філологічні замітки [3, 4], Волати — Анти [6]), особливо для філологів і для істориків культури. З. К.

Нові видання „Українського Слова“

Др. Степан Рудницький.
Українська справа зі становища політичної географії. (Бібліотека „Українського Слова“, Ч. 40.) Берлін, 1923. Стор. 284 (+ IV стор. каталога). М. 8°. Ціна 50 центів.

ЗЕМЛЕЗНАННЯ — пише др. Рудницький у попереднім слові до своєї книжки —, це одна з наук, які сливе не плекались і не плекаються на Україні. Про причини цієї сумної обставини не тут місце розводитися; її висліди є такі, що дотепер не маємо наукового підручника землезнання України, а популярно-наукові підручники не можуть, ніяк вийти на світ Божий! Ціле наше громадянство відзначається фатальною нестачею географічного знання. Шкода з цього йде дуже велика, так у ідейному напрямкові, як не менше й у практичному. Не зясовуючи собі ось хоч би величини України й її народу, не тільки наши сїрі інтелігенти, але й наши політичні діячі, зводять українську справу до спільного знаменника зі справами інших малих народів. Як це шкодить ідеології українства, не треба довго доказувати. В практичному напрямкові нестача географічного знання має просто фатальні наслідки. Згадаю хоч би це, що в останніх часах наши політичні діячі не то що шафували межовими українськими землями на право й на ліво, але по ігноранції своїй навіть не підносили домагань на величезні простори українських земель. Ніхто з них не вмів не то що використати, але навіть і піднести цієї безлічи політично-географічних, економічно-географічних, лучбово-географічних і инш. аргументів, які промовляють за українською державністю на Південному Сході Європи...

Щоб бодай вчасти запобігти цим нестачам, автор зладив оцей огляд політичної географії, переповідаючи із деякими змінами свою працю „Die Ukraine und die Großmächte“. Автор не мас на меті давати виніченого підручника, а подає ряд політично-географічних нарисів, щоб допомогти до загальної орієнтації й загального пізнання предмету. Зокрема автор обговорює політично-географічне значіння положення й границь України, фізично-географічні чинники в політичній географії України й питання української державности у звязку з її сусідами й великими державами Середньої й Західної Європи. У додатку автор розглядає українську справу з боку економічної, зокрема лучбової географії.

До книжки доданий докладний річевий показчик (стор. 257—282), зладжений редакційним відділом Видавництва „Українське Слово“. З. К.

„Українське Слово“ на липській ярмарці

ЩОБ познайомити широкий загал з українським видавничим рухом, „Українське Слово“ рішило взяти знову участь у цьогорічній весняній ярмарці у Липську. Треба завважити, що „Українське Слово“ є першою українською фірмою, що стало бере участь у липській ярмарці.

Дві гарні українські полтавські
плахти купить Адміністрація
„Українського Слова“

„ЗОЛОТІ ВОРОТА“

Альманах Січових Стрільців

Редагував Комітет під проводом Івана Кедрина-Рудницького

35 аркушів великого формату (4^о) появиться з початком лютого
НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА“ В БЕРЛІНІ

ЗМІСТ АЛЬМАНАХА:

I. Передмова від Редакції.

II. Січові Стрільці.

Воєнно-історичний нарис. Написали:

- I. частину — **Василь Кучабський**;
  - II. частину — генерального штабу генерал-хорунжий **Марко Безручко**.
- Е. Коновалець**. Причинки до історії ролі Січових Стрільців в українській революції.
- В. Старосольський**. До ідеологічної історії стрілецького руху.
- В. Кедровський**. Початки організації української армії.
- М. Лозинський**. Українська державність за Гетьмана Г. Скоропадського.
- М. Капустянецький**. Світова війна і наша визвольна боротьба.
- В. Садовський**. Армія і нація.
- В. Сальський**. Армія. (Національна, регулярна і демократична армія підставою української державности.)
- І. Бочковський**. Національні легіони в історії визвольних змагань поневолених націй.
- М. Возняк**. Визвольна легенда.
- М. Галуциский**. Значіння геройської традиції.
- І. Крипякевич**. Біла Церква (історичний нарис).
- Ілько Борщак**. Початки української військової дипломатії.

III. Літературна частина.

- Остап Грицай**. Лицарству України (вірш).
- Марко Черемшина**. Туга (опов.).
- Дзякомо Леонарді**. О, рідний краю мій... (вірш). Переклад Мих. Рудницький.
- Моріс Метерлінк**. Геройство (опов.). Переклад Мих. Рудницький.
- Василь Пачовський**. У квадраті смерті (вірш).
- Осип Маковей**. Із записок учасника світової війни. (Оповідання з ілюстраціями.)
- Уот. Уйтман**. Бийте! Бийте! Баркани (вірш).

- Проспер Меріме**. Добуття редути (опов.). Переклада М. Струтинська.
- Ольга Кобилінька**. „Зійшов з розуму...“ (опов.).
- Детлеф фон Ліліенкрон**. Спомин (вірш). Переклад Остап Луцький.
- Юліян Опіельський**. Яничари (1907) (оповід.). Думки Наполеона.
- Томас Гарді**. Легенда з 1804 (оповід.). Перекл. Роман Гайдук.
- Роман Купчинський**. Дума про смерть Хведора Черника (вірш).
- Клим Поліщук**. Лицар абсурду (Із днів сучасного). Оповідання.
- Михайло Рудницький**. Герою вправний в бою (вірш).
- Густав Фльобер**. Сцена з французької революції. Перекл. Мих. Рудницький.
- Ол. Бабій**. Прийдуть до Вас...
Богдан Лепкий. Хочу побачити її (опов.).
Еміль Вергарн. Сьогодні (вірш). Перекл. Остап Луцький.
- Джозе Марія де Гередія**. Вечір по битві (вірш). Перекл. Мих. Рудницький.
- Антін Крушельницький**. Смішний епізод (Правдива історія з недавнього минулого). (Опов.)
- О. Олесь**. Сон під Крутами (вірш).
- В. Гюго**. Мазепа. Вірш у перекладі Мих. Рудницького.

IV. Важніші дати й випадки з життя й діяльності Січових Стрільців.

Регистр старшин Січових Стрільців.
Список полеглих С. С.

V. Некрольоги.

VI. Бібліографічний відділ.

В. Дорошенко. Січове Стрільцтво в літературі. (Бібліографічний огляд літератури до історії Січових Стрільців.)

VII. Список ілюстрацій.

Зміст.

Книжка багато ілюстрована й матиме коло 200 ілюстрацій в тексті; обгортку, вінсти, заставки, ініціали й кінцівки роботи ар. мал. **Павла Ковжуна**; крім цього відбитку **Пам'ятної Медалі Українських Січових Стрільців**, 9 великих кольорових образів **І. Іванця**, **Л. Перфецького** й **П. Холодного** (м. и. Повстання у Києві, Смерть Черника, Баталістичні образи, портрет Мазепи), 7 великих таблиць з фотографічними знімками а) Стрільцької Ради в різні часи; б—г) визначніших підстаршин Армії У. Н. Р.; д) деяких підстаршин Січових Стрільців; е) деяких визначніших старшин Галицької Армії і є) деяких полеглих чи померлих Січових Стрільців; 29 воєнних плянів та нарисів і т. д.

Книжка кештуватиме:

в картоні . . . . . дол. 15.—
в оправі . . . . . „ 25.—

в полотняній оправі . . . . . дол. 35.—
люкс. видання, опр. в півшкірок „ 50.—